

SKLOP GRAĐEVINA NA ISTOČNOJ STRANI NARODNOG TRGA U SPLITU

UDK: 904:72]:711.523(497.583 Split)

Dr. sc. JERKO MARASOVIĆ

Primljeno: 4. VII. 2013.

Pregledni rad

Ovdje se prvi put objavljuje studija sklopa građevina na istočnoj strani Narodnog trga u Splitu koju je autor izradio još 1980. godine za potrebe planiranja radova uređenja. Osim prostornog razvoja donose se planovi s označenim mjestima potencijalnih nalaza koji su trebali poslužiti kao podloga za istražne radove, a dan je i metodološki postupak rada na uređenju sklopa, od izrade arhitektonske snimke do određivanja režima korištenja i održavanja uređene građevine.

Studiju je za potrebe časopisa priredila dr. sc. Katja Marasović.

Ključne riječi: Dioklecijanova palača, loža, gotička palača

Sklop građevina na istočnoj strani Narodnog trga u Splitu nastao je tijekom dugog vremenskog razdoblja pa je u sebi sačuvao arhitektonske ostatke raznih epoha, od Dioklecijanova vremena do danas. Značenje i vrijednost tog sklopa u velikoj su suprotnosti s njegovom današnjom prezentacijom s obzirom da su vrijedni dijelovi antičke, srednjovjekovne i novovjekovne arhitekture, koji su rastući na tom mjestu stvorili jednu od najvrjednijih arhitektonskih kompozicija Splita, pregradnjama u XVIII. i XIX. stoljeću do to mjere devvalorizirani i prekriveni novijim dogradnjama da ih se danas jedva može uočiti. Predstojeći radovi na tom sklopu upućuju na potrebu cjelovitog sagledavanja nastanka građevina i njihovog uređenja.

Svrha ove studije je da na temelju podataka dobivenih primjenom specifične metode proučavanja, upozori na vidljive i potencijalne vrijednosti sklopa te da predloži program i redoslijed radnji koje treba poduzeti da bi se sklop temeljito istražio, realno vrednovao i na najbolji mogući način, punim svojim značenjem, uklopio u suvremeni život grada.

PROUČAVANJE SKLOPA GRAĐEVINA NA ISTOČNOJ STRANI NARODNOG TRGA

Antička faza

Sklop građevina na istočnoj strani Narodnog trga u Splitu razvio se sjeverno od zapadnih vrata Dioklecijanove palače oko njezine kule osmerokutnog tlocrtnog oblika pa su antički ostaci ujedno i najstariji vidljivi dijelovi sklopa.

Zapadni ulaz u Dioklecijanovu palaču relativno se dobro sačuvao pa su, osim samih vrata s arhitravom i rasteretnim lukom, djelomično sačuvane obje bočne niše. Dijelovi južne niše nalaze se na prvom katu kuće *ex Ciprianis*, danas u uredskim prostorijama poduzeća *Naprijed*, dok je sjeverna niša u zapuštenom prostoru drugog kata romaničke kuće-kule ispod gradskog sata. Nad vratima i nišama sačuvan je vijenac na kojemu dominira polukružni profil iznad kojeg su prozori hodnika za stražu. Iznad prozora sačuvan je završni vijenac zapadnog ulaza s trgovima uređaja za podizanje pomičnih vrata.

Budući da je kuća-kula za svoj sjeverni zid koristila dio oktogonalne kule, antički se zid, iako oštećen, do danas sačuvao u relativno velikoj visini. Bez istražnih radova nije moguće precizno ustanoviti do koje je visine sačuvan zid kule, ali znamo da je sačuvan najmanje do oblog vijenca nad rasteretnim lukom vrata, koji je u istoj visini bio ugrađen i na zidovima osmerokutne kule. Dio tog vijenca, bogato ukrašenog listovima, kao i dio južnog zida osmerokutne kule sačuvan je na terasi današnje kuće. Prilikom uređenja prostora u kojemu je sada ljekarna, ostavljeni su u podu vidljivi tlocrtni ostaci kule.

Istočno pročelje kule sa strane dvorišta zapravo je unutrašnje lice perimetralnog zida Palače, koje je u više navrata pregrađivano i dograđivano, pa će se samo temeljitom analizom pojedinih kamenih blokova moći utvrditi koji su od njih na izvornome mjestu. Na južnoj strani dvorišta vidljivi su ostaci rustičnog zida i redovi tankih opeka, karakterističnog zidanja u Dioklecijanovoj palači, što je ostatak izvornog stubišta koje je vodilo na prvi kat Palače. Od tog stubišta sačuvan je kosi bačvasti svod, kameni luk i travni luk od tanke

opeke. Sačuvani dijelovi uz nova istraživanja mogu dati tumačenje izvornog rješenja stubišta različita od onih koji su prikazani u dosadašnjoj literaturi.

Cjeloviti zahvat uređenja sklopa omogućit će detaljnija istraživanja. U ovoj studiji daje se pregled mogućih nalaza kako bi se mogao ocijeniti obujam istraživanja i kako bi se redosljed pripremnih i građevinskih radova mogao prilagoditi potrebama koje nameću ta istraživanja. Pretpostavljeni nalazi temelje se na sadašnjim saznanjima, a svaki novi nalaz povećat će mogućnost sagledavanja novih istraživanja. Da bi se mogao planirati obujam istražnih radova, u ovoj su studiji potencijalni nalazi označeni brojevima na tlocrtima postojećeg stanja po etažama. To će omogućiti dobivanje približnog predračuna istražnih radova koji su nužni prije izrade projektne dokumentacije.

Potencijalni nalazi dijelova Dioklecijanove palače:

1. Tlocrtni oblik cijele osmerokutne kule i zapadnog zida Dioklecijanove palače u punoj debljini
2. Istočna vrata prizemlja osmerokutne kule s vanjskom i unutarnjom niveletoom poda
3. U velikoj zidnoj masi novijih pregradnji u prizemlju, unutarnje lice jugoistočnog zida osmerokutne kule (pod kutom od 45° u odnosu na smjer zapadnog zida) s eventualnim tragovima svoda
4. Na južnom zidu osmerokutne kule u prizemlju (pod kutom od 90° u odnosu na smjer zapadnog zida), trag dovratnika južnih vrata kule
5. U zidu kuće koja se naslanja na sjeverni dio osmerokutne kule mogući su nalazi ostataka antičkog zida na raznim visinama
6. Dijelovi istočnog zida kuće koji su ujedno dijelovi unutarnjeg lica zida Dioklecijanove palače
7. Lice zida na terasi (pod kutom od 45° u odnosu na smjer zapadnog zida Palače) - mogući dio jugozapadnog zida oktogonalne kule
8. Na sjevernom zidu romaničke kuće kule, odnosno na dijelu južnog zida osmerokutne kule nad antičkim vijencem mogući ostaci doprozornika prozora prvog kata kule, a ispod antičkog vijenca tragovi doprozornika prozora prizemlja
9. U debljini zida kuće kule do spoja sa zidom oktogonalne kule malo iznad sata, ostatak gornjeg vijenca Palače
10. Usporedba profila oblog vijenca na zapadnom pročelju kuće i vijenca na južnom zidu osmerokutne kule

11. Zidovi pravokutnih prostorija na unutrašnjoj strani perimetralnog zida Palače u današnjem dvorištu
12. U iskopima ispod današnjeg stubišta Gospe od Zvonika, antičke stube prvog kraka stubišta
13. Lukovi i dovratnici od tankih opeka - dio antičkog stubišta na južnoj strani dvorišta
14. Tragovi stubišta ispod antičkog kosog bačvastog svoda na južnoj strani dvorišta.

Ranosrednjovjekovna faza

Prema dosadašnjim saznanjima, transformacija Dioklecijanove palače u grad započela je u VII. stoljeću. Možemo pretpostaviti da su u tom razdoblju Zapadna vrata Palače bila zapadni ulaz u grad. Ona su izgubila tu funkciju koncem četrnaestog stoljeća, kada je novi dio grada konačno utvrđen zidovima. Ulogu ulaza u grad tada su preuzela Vrata od Pisture na sjeveru i Morska vrata na jugu. S vanjske strane zida uz svaka od tih vrata bila je izgrađena po jedna loža. Analogno tim ložama možemo pretpostaviti da je loža uz Zapadna vrata Dioklecijanove palače u ranijim razdobljima imala sličnu funkciju i da je nastala na početku dugog razdoblja od transformacije Palače u grad do izgradnje novih gradskih zidova te da dijelovi današnje lože na tom mjestu kontinuiraju još od ranoga srednjeg vijeka. Tom pretpostavkom iniciramo proučavanje stare lože u najširem vremenskom razdoblju.

Na crtežu koji je u drugoj polovini XVIII. stoljeća izradio Clérisseau nacrtana je loža s tri interkolumnija sa zapadne i dva interkolumnija s južne strane, čiji stupovi leže na kamenim postamentima. Prema dosadašnjim tumačenjima stupovi lože koje crta Clérisseau bili su koncem XVIII. stoljeća skinuti i zamijenjeni polustupovima. Kako je ta konstatacija u suprotnosti s postojećim, do danas sačuvanim dijelovima, analizirat ćemo vidljive dijelove lože te upozoriti na potencijalne nalaze na temelju kojih se može doći do čvrstih podataka o vremenu izgradnje.

Danas se na loži jasno vidi da su četiri stupa s kapitelima i bazama na zapadnom pročelju od kamena i da nema elemenata po kojima bi se moglo zaključiti da je riječ o polustupovima, za razliku od stupova južne strane koji su izrađeni od morta, a samo zapadni kapitel je kameni. Ispod klasično profilirane baze stupova zapadne strane nalazi se jedan neuobičajeni profil s listovima

u uglovima i s fugom u sredini iz čega se jasno vidi da je taj element umetnut pod bazu. Kameni postamenti stupova zapadnog pročelja koji su prikazani na Clérisseauovom crtežu danas su obloženi kamenim pločama, za razliku od onih na južnoj strani koji su od masivnog kamena. Sve to upućuje na zaključak da su zapadni stupovi izvorni stupovi stare lože i da leže na oštećenim izvornim postamentima danas prekrivenim kamenim pločama, za razliku od južnih ožbukanih koji su noviji i koji su naslonjeni na nove masivne postamente.

Prilikom istraživanja dvaju južnih vrata na koljeno kuće sjeverno od same lože utvrđeno je da je sjeverni stup lože punog presjeka, a ne polustup te da pripada staroj loži. U daljnjim istraživanjima utvrdit će se odnosi li se isto i na ostale stupove zapadnog pročelja. Linija zida južnog pročelja lomi se danas na istočnom polustupu, a linija starog istočnog dijela zgrade poklapa se s linijom južnog stupa zapadnog pročelja. Do sada nije uočeno da prema Baračevu crtežu iz 1862. tada nisu bili izrađeni polustupovi i vijenci južnog pročelja. Vijenac nad stupovima lože izrađen je od malih blokova kamena čime je isključena mogućnost da je to stari monolitni nosač pa je očito da pripada vremenu kasnije adaptacije.

Mala je vjerojatnost da su u najranijem razdoblju transformacije Palače u grad stambene građevine bile izgrađene izvan perimetralnog zida Palače, ali se zato može pretpostaviti da su antičke prostorije pravokutnog tlocrta s unutarnje strane perimetralnog zida Palače bile najstarije stambene kuće u gradu. One su bile porušene radi formiranja gotičkog dvorišta s istočne strane zida Palače pa će prilikom iskopavanja prostora dvorišta biti moguće pronaći tragove graditeljskih aktivnosti ranosrednjovjekovnog razdoblja, čime će se moći odrediti nekadašnja funkcija polustupa s kapitelom koji se danas nalazi u dvorištu na istočnom pročelju kuće.

Potencijalni nalazi:

15. Još tri stupa zapadne strane lože s kapitelima u svom punom obujmu
16. Oštećeni stari postamenti stupova ispod kamenih ploča kojima su danas obloženi
17. Zapadni kapitel južnog pročelja - jedan od kapitela starih stupova
18. U južnom zidu tragovi srednjeg postamenta
19. U južnom zidu tragovi temelja istočnog postamenta
20. U sjevernom zidu kuće nad sjevernim stupom lože trag horizontalne grede

21. U dvorištu, tlocrtni ostaci ranosrednjovjekovnih adaptacija antičkih pravokutnih prostorija.

Romanička faza

Najmarkantnija romanička građevina cijelog sklopa je kuća kula uz Zapadna vrata Dioklecijanove palače. Ta vrlo visoka četverokatna građevina nastala je upravo na tom mjestu jer je imala dva pristupa, jedan na visini ulice, a drugi na visini trećeg kata prolaza nad Zapadnim vratima Dioklecijanove palače.

Otvori prizemlja ne pripadaju izvornoj građevini i nije poznato jesu li uopće postojali vanjski romanički otvori u prizemlju s obzirom da je u tom vremenu još uvijek kuća kula bila izvan gradskog zida. Također, do sada nije poznato je li kuća kula prolazom bila povezana s osmerokutnom kulom Dioklecijanove palače na koju je prislonjena.

Temeljitim istraživanjima vjerojatno će se moći razjasniti kakav je bio oblik prozora drugog kata čiji je trag vidljiv na zapadnom pročelju. Na trećem katu, nad vijencem čiji listovi formiraju ispupčeni profil, a ispod kojega su kameni zupci, sačuvane su dvije bifore, jedna na zapadnom, a druga na južnom pročelju. Stupovi bifora su rekonstruirani prije dvadesetak godina. Na četvrtom katu postoji prozor na južnom pročelju. Temeljito proučavanje cijelog sklopa razjasnit će unutarnju dispoziciju kućekule.

Može se pretpostaviti da su sjeverno od osmerokutne kule sagrađene romaničke kuće prislonjene uz zid Palače. One vjerojatno nisu bile više od razine prozora Palače jer su te prozore zauzele kuće izgrađene s nutarnje strane zida čiji su prozori gledali prema zapadu, a koji nisu smjeli biti zaklonjeni. Zidovi tih kuća možda su uklopljeni u kasnije adaptacije pa se prilikom istraživanja, nakon skidanja žbuke s postojećih zidova mogu očekivati tragovi niša, otvora, konzola stropnih konstrukcija i linija krova. Isto tako temelji zapadnog pročelja tih kuća mogli su se sačuvati ispod poda današnjih trgovina.

Potencijalni nalazi:

22. Zidovi pročelja kuća u prizemlju današnjih trgovina
23. Tragovi niša i otvora u istočnoj polovini poprečnih zidova kuća
24. Tragovi kamenih konzola stropnih konstrukcija
25. Tragovi krova na poprečnim zidovima.

Gotičko – renesansna faza

Koncem XV. stoljeća određeni broj građevina s obje strane zida Dioklecijanove palače na istočnoj strani Narodnog trga morao je doći u posjed jednog vlasnika da bi se omogućila izgradnja velike građevine kakva je izgrađena na tom mjestu, sa zapadnim pročeljem na Narodnom trgu, a istočnim na zidu Dioklecijanove palače uz koje je formirano dvorište s vanjskim stubištem.

U trenutku kada ovim programom iniciramo istraživačke i druge radove, ne znamo je li ta građevina bila samostalna palača ili dogradnja susjedne palače Cambj. Od gotičkog vremena do danas sklop je u više navrata pregrađivan, a u transformaciji zapadnog pročelja u baroknom razdoblju, kada je nekadašnja dvokatna građevina pretvorena u trokatnu, uništeni su brojni dekorativni elementi gotičkog razdoblja. Veliki dio gotičkog pročelja i neki arhitektonski detalji sačuvani su do danas, ali do sada nisu bili uočeni. Posebno je zanimljivo da gotički vijenac prvog kata u dosadašnjim analizama nije bio registriran.

Na zapadnom pročelju sačuvani su elementi dvaju sjevernih vrata na koljeno koja su obnovljena prije dvadesetak godina, dok su elementi dvaju južnih vrata istog oblika nedavno otkriveni. Renesansni elementi na tim otvorima upućuju na kasno vrijeme nastanka građevine, odnosno na sam kraj gotičkog načina izgradnje u Splitu.

Nad vijencem prvog kata danas se nalaze četiri prozora od kojih su se na krajnjima do danas sačuvali donji dijelovi gotičkog prozora s doprozornicima čije su baze i kapiteli otklesani. Dva srednja otvora pripadaju vremenu kasnobarokne adaptacije pa se bez istraživanja ne može definirati gotički raspored otvora na tom mjestu. Među prozorima drugog kata vidljiv je uzak red kamena koji pokazuje mjesto na kojem je bio gotički vijenac drugog kata. Iznad dva južna prozora današnjeg drugog kata vidljivi su tragovi vanjskih rubova doprozornika prozora drugog kata iz gotičkog razdoblja u čijoj je simetrali gotički akroterij ispod kojega kosa fuga pokazuje mjesto na kojem je bio luk gotičkog prozora.

Sjeverno od njega nalazi se drugi akroterij, koji je pripadao istom takvom gotičkom prozoru. Iznad gotičkih akroterija je antički vijenac ispupčenog profila, skinut s obližnje osmerokutne kule Dioklecijanove palače, iznad kojega je red obrađenih komada kamena za koje u istraživanjima treba utvrditi jesu li pripadali vijencu kuće (slika 1).

U sjevernom dijelu istočnog, dvorišnog pročelja građevine na prvom katu nalazi se gotički portal (slika 2) ispod kojega se vide tragovi vanjskog stubišta

koje je registrirano u katastarskom planu iz 1831. godine (slika 3). Vrlo je teško samo gledanjem ocijeniti što se na istočnom pročelju sačuvalo iz gotičkog razdoblja, ali to će biti moguće kada se definiraju tadašnje visine katova.

U gotičko-renesansnom razdoblju romanička kuća-kula pretvorena je u gradski sat. Tada je na zapadno pročelje postavljen veliki kameni prsten sata s rimskim brojkama od 1 do 24 i nad njim loža za zvono.

Temeljita obrada s detaljnijim arhitektonskim snimkama gotičko-renesansnog razdoblja sklopa bit će ne samo doprinos rješavanju izgleda sklopa na prijelazu gotike u renesansu nego i prilog poznavanju razvoja arhitektonskog detalja u Splitu u spomenutom razdoblju.

Potencijalni nalazi:

Prizemlje

26. Tragovi otvora u debelom zidu između ureda ljekarne i knjižare *Luka Botić*
27. Tragovi niša i otvora na poprečnim zidovima
28. Ostaci vanjskog stubišta. Poseban oprez nužan je prilikom rušenja i odvoza materijala današnje dogradnje u sjevernom kraju dvorišta.

Današnji I. kat

29. Tragovi niša i otvora u bočnom zidu
30. Ostaci gotičkog prozora na južnom zidu kuće.

Današnji II. kat

31. Na koti oko 13.70 tragovi otklesanih ili izvađenih gotičkih konzola stropa nekadašnjeg I. kata
32. Tragovi rasteretnih lukova gotičkih prozora I. kata zapadnog, istočnog i južnog pročelja.

Današnji III. kat

33. Ostaci gotičkog prozora II. kata, posebno njihovih rasteretnih lukova na zapadnom, južnom i istočnom zidu kuće
34. Na koti oko 18.00 tragovi otklesanih ili izvađenih gotičkih konzola stropa nekadašnjeg II. kata.

Današnji IV. i V. kat

35. Tragovi gotičkih otvora u potkrovlju.

U interijerima gotičko-renesansnih kuća susreću se vrlo često arhitektonski detalji kao što su pila, niše, zidni ormari itd., čiji je položaj teško predvidjeti u građevini koja je u potpunosti izgubila svaki trag gotičko-renesansnog rasporeda. Zato će se tijekom istraživanja usmjeriti naročita pažnja kako bi se pronašli ti elementi.

XIX. stoljeće

Stanje sklopa na istočnoj strani Narodnog trga u XIX. stoljeću može se definirati na temelju podataka koje pružaju sheme, fotografije, crteži i katastarski plan iz 1831. Tom razdoblju prethodila je faza restauracije gotičko-renesansne fasade za koju, prije istraživanja, nemamo ni najosnovnije podatke. Zato ćemo se zadovoljiti konstatacijom da je u XIX. stoljeću sklop oblikovan na način koji se uglavnom zadržao do danas. Tada je još uvijek bio sačuvan donji dio osmerokutne kule, što je vidljivo u Baračevim nacrtima iz 1862. S Narodnog trga vidio se na krovu kuće sjeverni krovni prozor, koji je, donekle transformiran, sačuvan do danas, ali je zaklonjen novijim nadozidom.

DANAŠNJE STANJE

Sklop građevina na istočnoj strani Narodnog trga od XIX. stoljeća do danas nije bitno izmijenio svoj osnovni izgled, iako je u međuvremenu došlo do daljnjeg rušenja dijelova osmerokutne kule Dioklecijanove palače, čiji su porušeni dijelovi zidova tada označeni u podu i tako do danas ostali vidljivi u prostoriji ljekarne. Skidanje žbuke sa zapadnog pročelja olakšalo je sagledavanje sačuvanih dijelova gotičkog zida.

Danas se prizemlje sklopa koristi kao poslovni prostor poduzeća *Jadrantekstil*, *Naprijed* i *Gradske ljekarne*, a u prizemlju kuće kule je privatna filigranska radnja. Na katovima građevine su dijelom stambeni prostor, a dijelom radne prostorije poduzeća *Uzor*.

PROGRAM BUDUĆIH RADOVA

Predstojeće iseljenje prodavaonice *Jadrantekstila* i papirnice poduzeća *Naprijed*, preuređenje tih dijelova prizemlja za potrebe poduzeća *Josip Kraš* te preseljenje poduzeća *Uzor* iz velikog dijela prostora na katovima nameće sagledavanje cjelovitog zahvata uređenja sklopa građevina na istočnoj strani

Narodnog trga. U nemogućnosti da se prije završetka istraživanja te izrade detaljne studije prostornog razvoja i projekata, dobije približan volumen buduće građevine, moramo se zadovoljiti pretpostavkom da će se ona obnoviti u gabaritu i izgledu kakav je imala u kasnogotičkom razdoblju, prije nego je pregradnjama započela devastacija sklopa, ukoliko novi nalazi ne demantiraju pretpostavke o sačuvanosti dijelova koji omogućavaju takvu obnovu. Ukupna tlocrtna površina sklopa bila bi oko 850 m².

Radi lakšeg sagledavanja budućih zahvata prilažu se snimci postojećeg stanja kao i skice sagledavanja prostornih mogućnosti obnovljenog sklopa. U tlocrtima postojećeg stanja brojevima su označena mjesta potencijalnih nalaza opisana u prvom poglavlju.

Prema rezultatima proizašlim iz sagledavanja prostornih mogućnosti sklopa, u sjevernom dijelu prizemlja mogle bi se smjestiti prostorije poduzeća *Josip Kraš* na površini oko 150 m², a treba predvidjeti još dvadesetak četvornih metara otvorenog prostora u dvorištu gdje bi bio štekat.

U južnom dijelu prizemlja bila bi galerija *Ispod ure*, koja bi zahvaćala prostor antičke osmerokutne kule, prostor lože i donji dio kuće kule u ukupnoj površini od oko 130 m².

Pristup prvom katu građevine je preko obnovljenog vanjskog stubišta na sjevernoj strani dvorišta kroz dobro sačuvani gotički portal. Unutarnje stubište međusobno povezuje četiri etaže, ukupne površine oko 570 m². Dvije gornje etaže su u potkrovlju.

Namjena prostora na katovima u skici nije predložena, ali se može pretpostaviti da će to biti poslovni prostor. Predložene površine služe samo za grubu orijentaciju prije zahvata koji bi se realizirao istraživanjem, programiranjem, projektiranjem i izvedbom. Očito je da studijama i istraživanjima treba zahvatiti širi prostor od onog na kojim se predlaže intervencija pa se predlaže da se proučavanja prošire na susjednu palaču Cambj na sjeveru te na južnu osmerokutnu kulu i u prostor propugnakula zapadnih vrata s Gospom od Zvonika na jugu. Sagledavanjem sačuvanih i potencijalnih vrijednosti sklopa te određivanjem njegove uloge u budućem životu povijesne jezgre, treba planirati namjenu koja omogućuje intervenciju, a ujedno u najvećoj mogućoj mjeri revalorizira sam sklop. Projektima će se sagledati uređenje cijelog sklopa uz mogućnost etapnog izvođenja te njegovo eventualno širenje prema sjeveru na palaču Cambj ako bi se za to ikad pokazala potreba.

REDOSLIJED RADOVA NA UREĐENJU SKLOPA GRAĐEVINA NA ISTOČNOJ STRANI NARODNOG TRGA U SPLITU

Kvalitetna izvedba nije jedini preduvjet uspješnog građenja u povijesnoj jezgri, već je i specifično organiziranje procesa građenja izuzetno važno u razdoblju kontinuirane akcije uređenja kako ne bi došlo do poremećaja u životu povijesne jezgre. Zato se predlaže sljedeći redoslijed radova na uređenju sklopa:

1. Dopuna i detaljiranje arhitektonske snimke te praćenje istraživanja
2. Analiza korištenja građevina i definiranje imovinsko-pravnih odnosa
3. Istraživanja iskopavanjem, skidanjem žbuke, rušenjem pregradnih zidova i drugim načinima rada
4. Izrada temeljite studije prostornog razvoja
5. Studija valorizacije
6. Prijedlog iseljenja korisnika i radnji vezanih za to iseljenje
7. Definiranje programa buduće namjene
8. Idejni projekt s označenim etapama izgradnje
9. Prihvaćanje idejnog projekta i dinamike građenja
10. Projekt finih kamenarskih radova
11. Izvedbeni projekti
12. Projekti organizacije građenja
13. Prihvaćanje izvedbenih projekata i projekata organizacije građenja
14. Izvedba i nadzor
15. Određivanje režima korištenja i održavanja građevina.

1. Dopuna i detaljiranje arhitektonske snimke te praćenje istraživanja
Nakon što je 1968. izrađena snimka postojećeg stanja u mjerilu 1:50, daljnjim proučavanjima, sagledavanjem obujma rada na istraživanjima i projektu nameće se potreba dopune snimaka, preciznijih mjerenja, snimanja arhitektonskih detalja itd. Za pojedine od spomenutih snimaka bilo bi korisno pribaviti posebnu opremu, koja bi služila i za druga slična snimanja, čime bi se mogla postići znatna ubrzanja i uštede.

2. Analiza korištenja građevine i definiranje imovinsko-pravnih odnosa
Koristeći se snimkama postojećeg stanja, potrebno je izraditi temeljitu studiju korištenja građevine, sagledati imovinsko-pravne odnose i donijeti što precizniju ocjenu o potrebama pojedinog korisnika i obavezama koje društvo ima da se građevina iseli vodeći računa o imovinsko-pravnoj situaciji.

3. Istraživanja iskopavanjima, skidanjem žbuke, rušenjem pregradnih zidova i drugim načinima rada

U skladu s dinamikom iseljenja korisnika moći će se izvesti istraživanja u pojedinim dijelovima građevine, za što već sada treba odrediti izvođača.

Neka istraživanja (na ulici ili u dvorištu) moguće je započeti odmah nakon sklapanja ugovora, a djelomičnim iseljenjem građevine (šupa u dvorištu, prostor pod antičkim stubištem) moguće je ranim dobivanjem rezultata istraživanja ubrzati rad na izradi studije prostornog razvoja.

4. Izrada temeljite studije prostornog razvoja

Temeljita studija prostornog razvoja sklopa izradit će se na temelju arhitektonskih snimaka postojećeg stanja i snimaka rezultata istraživanja u mjerilu 1:50, 1:10, 1:1. Ta će studija temeljito zahvatiti antičku fazu, tj. dijelove Dioklecijanove palače i ložu uz osmerokutnu kulu. Za analizu romaničke kuće-kule i gotičko-renesansne faze sklopa koristit će se i povijesni podaci.

Uz tekst i ortogonalne crteže, kojima će biti definirani rezultati proučavanja u raznim fazama, izradit će se perspektivni prikazi sklopa u prošlosti kao i njegov izgled u budućnosti.

5. Studija valorizacije

U studiji valorizacije bit će prikazan proces znanstvenog valoriziranja sklopa kao i mogućnost primjene te valorizacije u konkretnim današnjim prilikama.

6. Prijedlog iseljenja korisnika i radnji vezanih za to iseljenje

Koristeći se podacima analize korištenja građevine i definiranja imovinsko-pravnih odnosa, definirat će se potrebna sredstva i vrijeme za iseljenje korisnika bilo radi nabavljanja zamjenskih stanova bilo radi davanja naknade korisniku.

7. Definiranje programa buduće namjene

Na temelju izrađenih studija, a u odnosu na potrebe i mogućnosti utvrdit će se program buduće namjene te definirati projektni program.

8. Idejni projekt

Idejnim projektom definirat će se uređenje cijelog sklopa te prikazati logične faze realizacije ako se za takav način rada ukaže potreba. Na osnovi određenih etapa građenja moći će se usmjeriti radovi na projektiranju kamenarskih detalja te dogovoriti dinamika izrade izvedbenih projekata.

9. Prihvaćanje idejnog projekta s označenim etapama izvedbe

Zavod za zaštitu spomenika kulture i sve nadležne institucije trebaju izdati svoje mišljenje na idejni projekt, a prihvaćanjem, odnosno korigiranjem idejnog projekta određuje se dinamika građenja.

10. Projekti finih kamenarskih radova

Da bi se izbjegla zakašnjenja u izradi finih kamenarskih detalja, koja su redovito u prošlosti pratila sve zahvate, predlaže se da iz idejnog projekta i dogovorenog redoslijeda građenja proizađe dinamika projektiranja kamenarskih radova. Tako bi izrada kamenarskih detalja mogla započeti istovremeno s izvedbenim projektima, čime bi kameni elementi bili spremni za ugradbu već na početku građenja.

11. Izvedbeni projekti

Izvedbeni projekti zajedno s projektima instalacija izvest će se po dionicama kako to bude predviđeno idejnim projektom. Za one instalacije za koje nije moguće izraditi parcijalne projekte izradit će se jedinstveni projekt obuhvata definiranog idejnim projektom.

12. Projekti organizacije građenja

Projekt organizacije građenja predviđet će način i režim građenja, raspored sadržaja na gradilištu, prikaz skele, zaštitu prolaznika, način transporta te proces rušenja, izvedbe i odvoza materijala.

13. Prihvaćanje izvedbenih projekata i projekata organizacije građenja

Prihvaćanjem izvedbenog projekta zajedno s projektom organizacije građenja izbjeci će se neželjene posljedice stihijskog načina građenja i samovolje izvođača, čime se eliminiraju poremećaji u funkcioniranju povijesne jezgre do kojih je dolazilo kada karakter izvedbe nije bio usklađen s mogućnostima i potrebama povijesne jezgre.

14. Izvedba i nadzor

Specifičnost izvedbe u povijesnoj jezgri na građevinama povijesnog značaja traži specijaliziranog izvođača koji će kroz kontinuirani rad na sličnim građevinama moći obučiti kadar i razvijati specifičnu tehnologiju građenja. Od izuzetnog je značaja da se kontinuiranim radom razvija i kadar specijaliziran za vođenje nadzora koji će kroz zahvate dati svoj doprinos u podizanju kvalitete izvedbe.

15. Određivanje režima korištenja i održavanja građevine

Dosadašnja iskustva dala su vrlo loše rezultate, posebno u održavanju obnovljenih građevina. Za relativno kratko razdoblje one su izgubile kvalitetu koju su imale neposredno nakon završetka radova. Potrebno je precizno odrediti režim korištenja i održavanja građevine kako bi ona trajno zadržala svoje vrijednosti i odigrala ulogu u procesu uređenja povijesne jezgre u onoj mjeri koliko je njezino značenje.

LITERATURA

Cvito Fisković: *Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti*. Peristil, Zagreb 1954., sv. 1

Cvito Fisković: *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*. Starohrvatska prosvjeta, Split 1952., sv. 2

Jerko Marasović, Tomislav Marasović: *Pregled radova Urbanističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uređenju Dioklecijanove palače od 1955. do 1965. godine*. URBS, Split 1965.

Stanko Piplović: *Javni satovi u Splitu*. Kulturna baština, Split 1983., br. 14

COMPLEX OF BUILDINGS AT THE EASTERN SIDE
OF PEOPLE'S SQUARE IN SPLIT

Summary

A significant amount of time was spent on the construction of the complex of buildings situated at the eastern side of People's Square in Split. Therefore, when finally constructed, it revealed the artistic influence of several epoch of architecture. The study of this specific complex of buildings, that is addressed in this paper, was written in 1980. The main reason for publishing it now for the first time ever in this journal is the author's intention to underline both apparent and potential values of the complex and to suggest the course of further research into its integration into the modern fabric of the city.

The first chapter of the study discusses six stages of the spatial development of the complex through the ground floor layout and the drawing of the western portion of the façade. The remains of Diocletian's Palace were restored in the ancient stage: the western wall of the palace with the gate and the remains of the octagonal tower north of the gate. A loggia was constructed by the north octagonal tower in the early Middle Ages when the Western Gate of the palace was actually the main city gate. It is evident that the pillars of the loggia and both its capitals and postaments have been well-preserved until the present day. It is presumed that the houses by the outer western wall of the palace were built in the Romanesque period. A well-preserved four-storey tower house was also built then between the tower and the Western Gate of the palace. The buildings situated north of the loggia were joined into a big Gothic two-storey palace with a magnificent façade facing the square. A three-branched staircase was constructed in the yard situated in the eastern portion of the palace, that served as the outside entrance to the first floor. A clock was built in the western wall of the tower house with a bell loggia above. The Gothic palace was redecorated in the Baroque period and another floor and a loggia on its southern side were added. The 19th century appearance of the palace remained as it was then with the exception of some minor reconstruction works that have been carried out until the present day.

The second chapter discusses the course of future reconstruction works in light of spatial possibilities. The positions of finds, that are mentioned in the first chapter, are marked on the separate floor layouts by numbers.

The third chapter discusses the course of reconstruction works, which includes research work, architectural survey update, feasibility study, property relations analysis and detailed reconstruction and maintenance planning.

From the expert's point of view, the complex of buildings on the eastern side of People's Square has both the value and the significance. However, these two qualities are rather easy to miss: recent additions to the complex certainly do not contribute to its artistic magnificence.

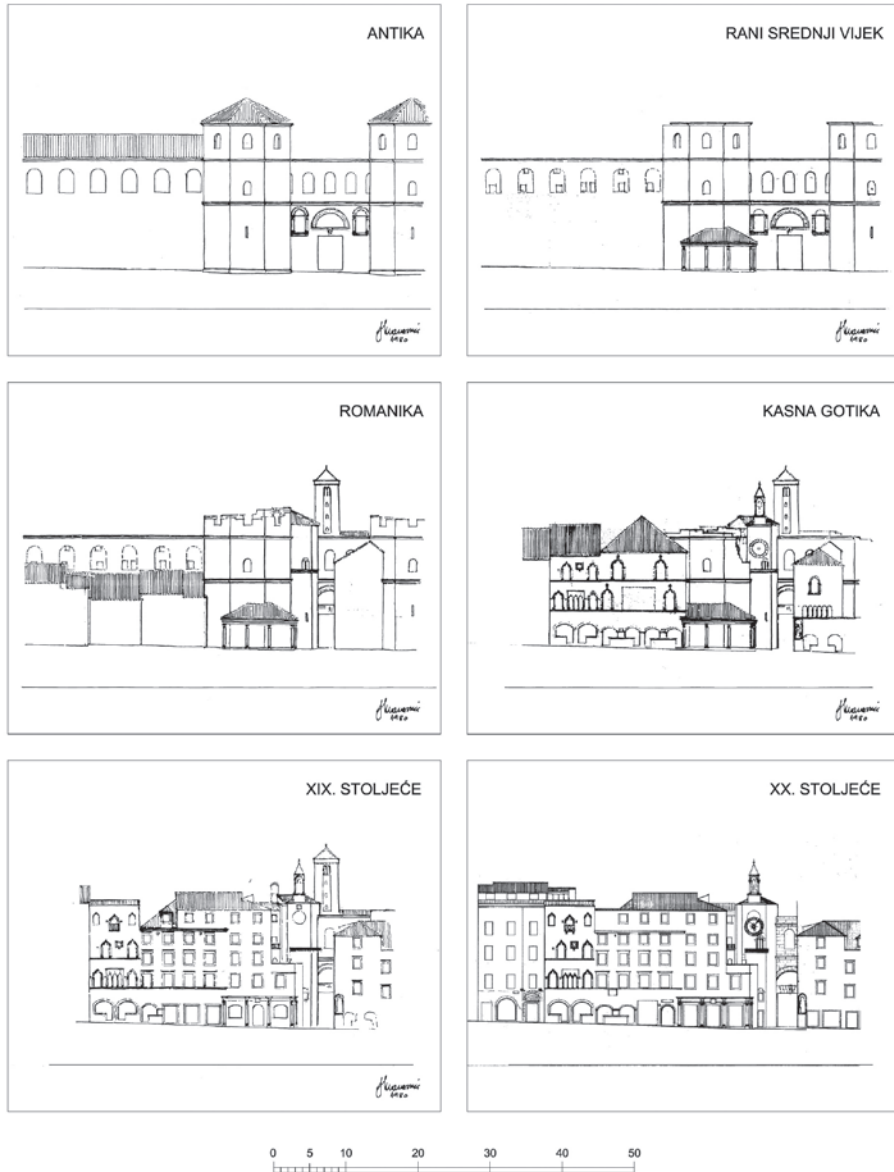
Slika 1. Pretpostavljeni izgled istočne strane Narodnog trga u gotičko-renesansnom razdoblju (J. Marasović)

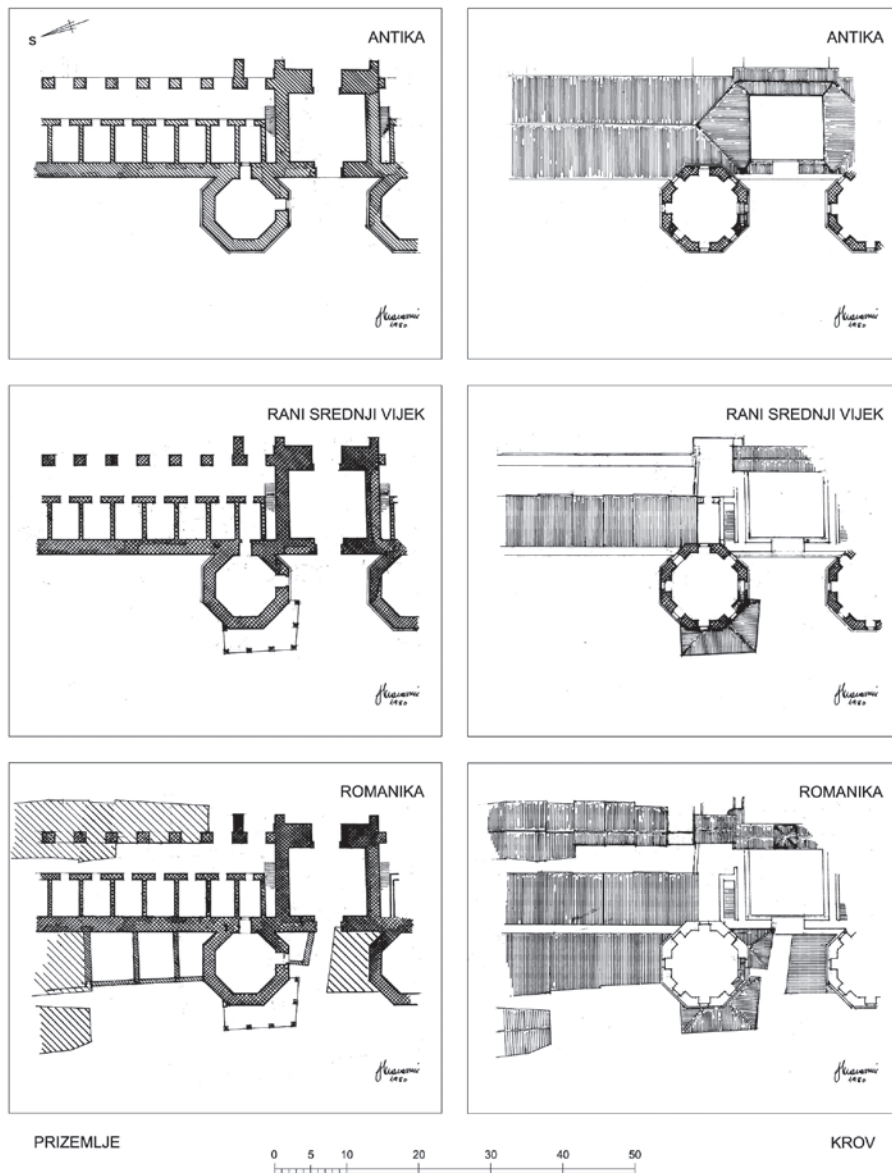
Slika 2. Gotički portal na prvom katu istočnog pročelja prema dvorištu

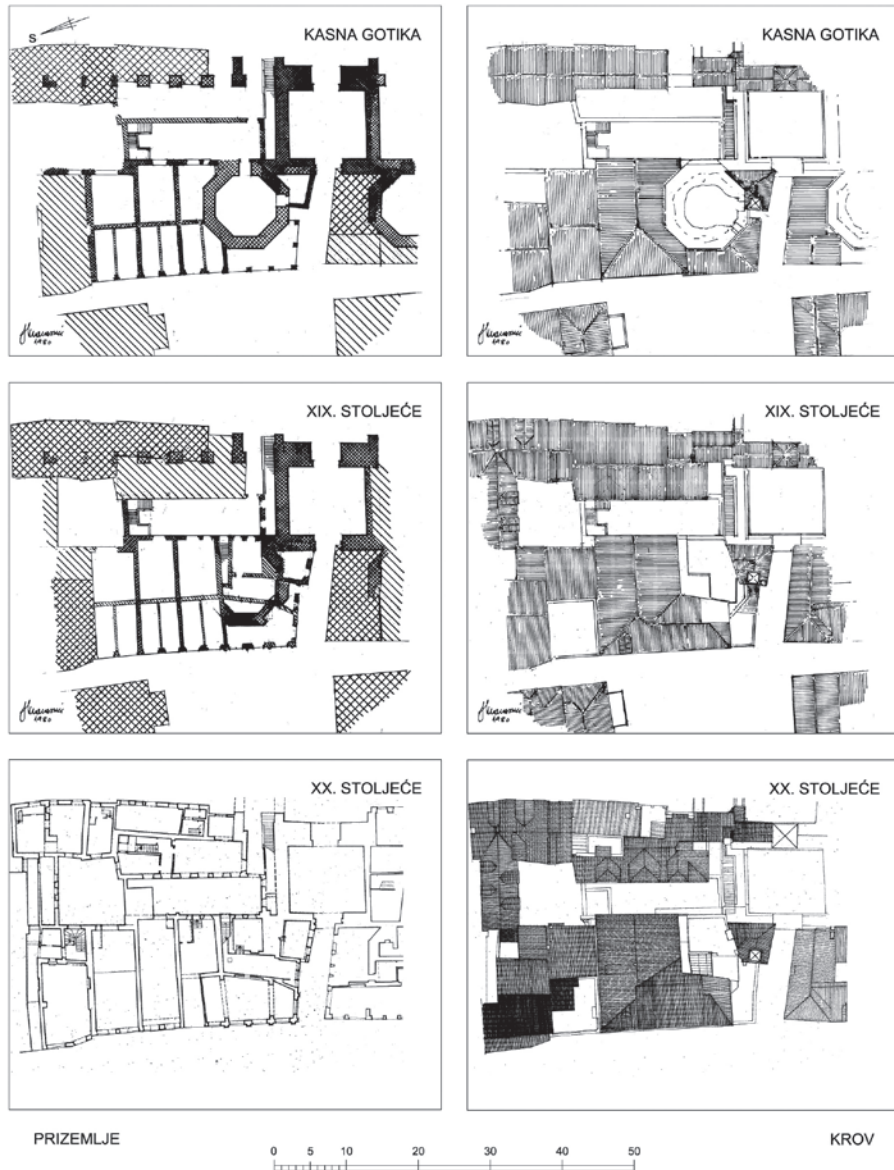
Slika 3. Pretpostavljeni izgled vanjskog gotičkog stubišta u dvorištu (J. Marasović)

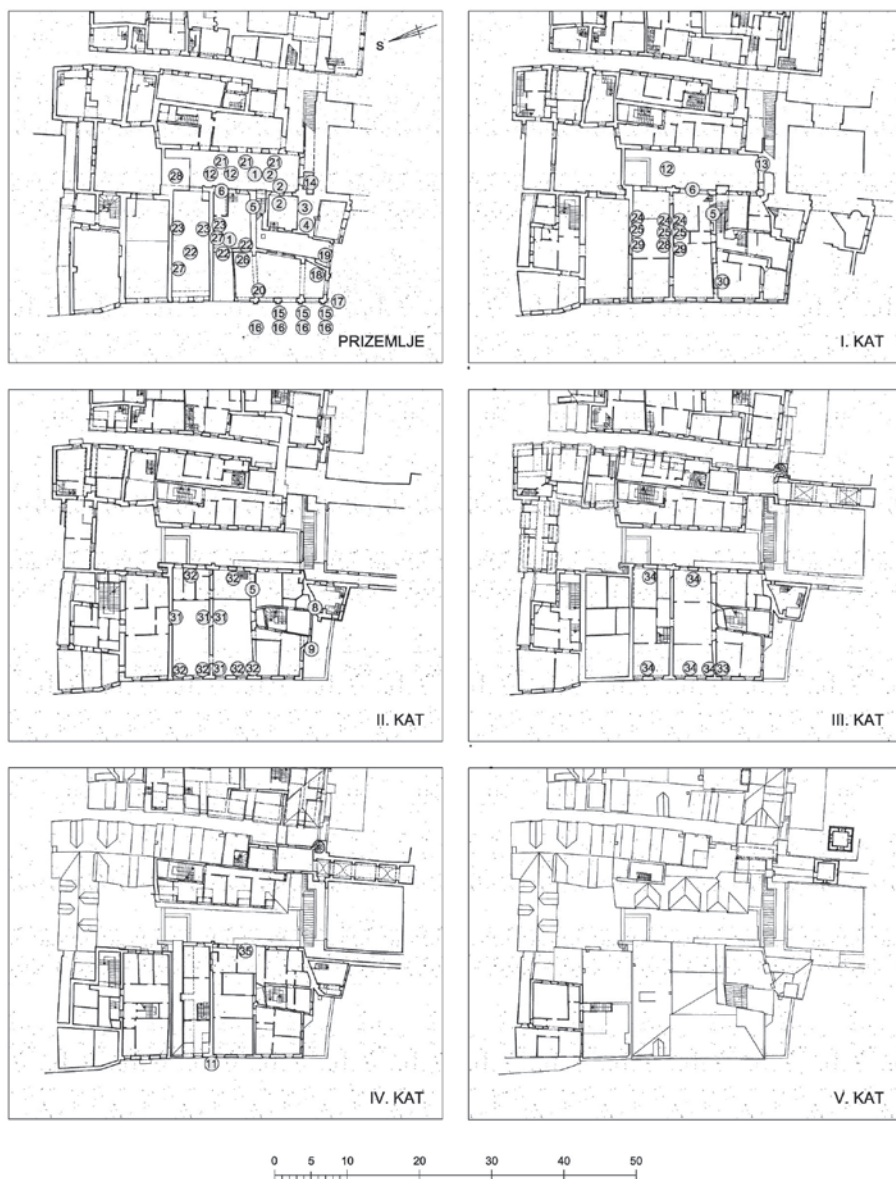
Slika 4. Prostorni razvoj sklopa na istočnoj strani Narodnog trga, zapadno pročelje (J. Marasović)

Slika 5. Prostorni razvoj sklopa na istočnoj strani Narodnog trga, tlocrti (J. Marasović)

Slika 6. Prostorni razvoj sklopa na istočnoj strani Narodnog trga, tlocrti (J. Marasović)

Slika 7. Plan potencijalnih nalaza po katovima (J. Marasović) na arhitektonskoj snimci povijesne jezgre (Zavod za zaštitu spomenika u Splitu)